

Проблеми національної економіки

УДК 330.34:332.14

Бабенко Крістіна Євгеніївна

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
Українська інженерно-педагогічна академія*

Бабенко Кристина Евгеньевна

*кандидат физико-математических наук, доцент
заведующая кафедрой менеджмента
Украинская инженерно-педагогическая академия*

Babenko Kristina

*PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor
Head of Management Department*

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

ORCID: 0000-0001-7227-886X

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СБАЛАНСИРОВАННОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
ТЕРРИТОРИЙ
INSTITUTIONAL BASIS FOR ENSURING BALANCED ECONOMIC
DEVELOPMENT OF TERRITORIES**

Анотація. У статті обґрунтовано та систематизовано інституційне середовище збалансованого економічного розвитку територій. Визначено, що інститут є системою переконань, стійких норм, правил, традицій, обумовлених природно-історичними умовами і формалізованими документами, що задають вектор стратегії еволюції в

рамках тих наявних цінностей поведінки і певних формальних норм. Доведено, що зміна інститутів провокує та сприяє початку еволюційної динаміки будь-соціально-економічної системи. Проведено детальний аналіз теоретичних підходів до систематизації та класифікації інститутів, який підтвердив їх достатню кількість та неоднозначність. Виявлено, що більшість вчених пропонує розподіляти інститути на державні та недержавні, формальні та неформальні, основні і другорядні, системоутворюючі та похідні, легітимні та нелегітимні (тіньові), економічні та політичні, соціальні та етнічні. Відповідно до тривіневого підходу виокремлено державні інститути (міністерства, служби, фонди), недержавні інститути та неформальні інституції, що забезпечують формування умов збалансованого економічного розвитку територій на макро-; мезо-; мікрорівні з урахуванням цілей всіх зацікавлених сторін. До державних інститутів як елементів інституційного середовища віднесено: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство фінансів України. Визначено, що на регіональному рівні діяльність зазначених міністерств підтримується відповідними департаментами обласних адміністрацій. Обґрунтовано, що до недержавних інститутів, які в своїй діяльності є більш адаптивними та гнучкими, віднесено різноманітні комерційні та неприбуткові установи, інноваційні фонди, громадські організації, технопарки, індустріальні парки, бізнес-інкубатори тощо. Доведено, що запропоноване інституційне підґрунтя сприяє більш ґрунтовному розподіленню відповідальності інститутів в залежності від їх функціональних обов'язків та більш повному визначенню компетенцій органів державної влади при реалізації заходів щодо економічного розвитку територій та забезпеченню його збалансованості.

Ключові слова: інститути, регіональний розвиток, економічний розвиток, збалансований розвиток, інституційне забезпечення.

Анотація. В статті обоснована і систематизована інституціональна среда сбалансованого економічного розвитку територій. Определено, что институт является системой убеждений, устойчивых норм, правил, традиций, обусловленных природно-историческими условиями и формализованными документами, задающие вектор стратегии эволюции в рамках тех имеющихся ценностей поведения и определенных формальных норм. Доказано, что изменение институтов провоцирует и способствует началу эволюционной динамики любой социально-экономической системы. Проведен детальний аналіз теоретических підходів к систематизації і класифікації інститутів, котрий підтвердив їх достаточне кількість і неоднозначність. Виявлено, что большинство ученых предлагает классифицировать институты на государственные и негосударственные, формальные и неформальные, основные и второстепенные, системообразующие и производные, легитимные и нелегитимные (теневые), экономические и политические, социальные и этнические. Согласно трехуровневого подхода выделены государственные институты (министерства, службы, фонды), негосударственные институты и неформальные институты, обеспечивающие формирование условий сбалансированного экономического развития территорий на макро-, мезо-, микроуровне с учетом целей всех заинтересованных сторон. К государственным институтам как элементам институциональной среды отнесены: Министерство развития экономики, торговли и сельского хозяйства Украины, Министерство развития громад и территорий Украины, Министерство образования и науки Украины, Министерство инфраструктуры Украины, Министерство финансов Украины. Определено, что на региональном уровне деятельность

указанных министерств поддерживается соответствующими департаментами областных администраций. Обосновано, что к негосударственным институтам, которые в своей деятельности более адаптивные и гибкие, отнесены различные коммерческие и некоммерческие учреждения, инновационные фонды, общественные организации, технопарки, индустриальные парки, бизнес-инкубаторы и тому подобное. Доказано, что предложенное институциональное основание способствует более обоснованному распределению ответственности институтов в зависимости от их функциональных обязанностей и более корректному определению компетенций органов государственной власти при реализации мероприятий по экономическому развитию территорий и обеспечению его сбалансированности.

Ключевые слова: институты, региональное развитие, экономическое развитие, сбалансированное развитие, институциональное обеспечение.

Summary. *The institutional environment of territories balanced economic development is substantiated and systematized. It is determined that the institute is a system of beliefs, stable norms, rules, traditions, due to natural and historical conditions and formalized documents that define the vector of evolution strategy within the existing values of behavior and certain formal norms. It is proved that the change of institutions provokes and promotes the beginning of the evolutionary dynamics of any socio-economic system. A detailed analysis of theoretical approaches to the systematization and classification of institutions is performed, which confirmed their sufficient number and ambiguity. It was found that most scientists propose to divide institutions into state and non-state, formal and informal, primary and secondary, system-forming and derivative, legitimate and illegitimate, economic and political, social and ethnic. In accordance with the three-level approach, state institutions (ministries, services, foundations), non-state institutions and informal institutions that provide the conditions for*

balanced economic development of territories in the macro-; meso-; micro-level are highlighted. State institutions as elements of the institutional environment include: the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine, the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Infrastructure of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine. It is determined that at the regional level the activities of these ministries are supported by the relevant departments of regional administrations. It is substantiated that non-governmental institutions, which are more adaptable and flexible in their activities, include various commercial and non-profit institutions, innovation funds, public organizations, technology parks, industrial parks, business incubators, etc. It is proved that the proposed institutional basis contributes to a more thorough distribution of responsibilities of institutions depending on their functional responsibilities and a more complete definition of the competencies of public authorities in implementing measures for economic development of territories and ensuring its balance.

Key words: *institutions, regional development, economic development, balanced development, institutional support.*

Постановка проблеми. Розвиток регіону (певної території) як актора національної та світової економіки лежить в площині чіткої детермінації і відстоювання власних економічних інтересів. Водночас не менш важливим завданням ефективного функціонування регіональної соціально-економічної системи стає виявлення та максимальне збалансування економічних інтересів усіх суб'єктів економіки регіону, пошук їх спільних цілей і завдань, що можуть стати орієнтиром економічного поступу регіону загалом. Вагомим рушієм зазначених процесів стала розпочата децентралізація (в 2014 р.), спрямована на узгодження інтересів органів влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування, активізації

населення та підприємницького середовища на локальному рівні, які і виступають основними носіями економічних інтересів в регіоні. З огляду на зазначене, в сучасних умовах актуалізується потреба вироблення інституційного підґрунтя та практичних механізмів детермінації інтересів, нівелювання основних протиріч та збалансування інтересів усіх суб'єктів економіки регіону – органів влади та місцевого самоврядування, населення, бізнесу, інституцій громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження інституціональних процесів, що відбуваються за участю регіональної економічної системи, займалися такі вчені-науковці, як: А. Аузан, І. Валентюк, А. Васіна, Т. Желюк, А. Мельник, Д. Норт, Т. Попович, Н. Сич, В. Сухенко, Дж. Ходжсон [1–5]. При цьому вимагають уточнення характер і зміст процесів, що впливають на формування і функціонування інституціонального забезпечення та викликають зміну структури регіональної економічної системи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Враховуючи важливість інституційного середовища в забезпеченні економічного розвитку регіонів, метою роботи є обґрунтування інституційного підґрунтя збалансованого економічного розвитку територій.

Виклад основного матеріалу. З метою набуття економікою України характеру, завдяки якому економічному зростанню буде одночасно притаманний збалансований розвиток важливим завданням стає формування необхідного інституційного середовища на ліберально-демократичних засадах, коли обмежуватиметься та контролюватиметься свавілля влади та забезпечуватиметься функціонування якісного регуляторного середовища, в якому існує можливість реалізації регіональних ініціатив. При цьому ідеологія узгодження інтересів суб'єктів економіки регіону базується на засадах субсидіарності, партнерства, співфінансування, ефекту синергії. Отже, найбільш вагомими у сфері

узгодження економічних інтересів є можливості органів влади, які формують її інституційне середовище функціонування інших суб'єктів економіки та регіонів загалом, виробляють економічну політику у різних сферах, та, відповідно, задають певні «правила гри».

При цьому, слід розуміти, що зміна інститутів провокує та сприяє початку еволюційної динаміки будь-якої соціально-економічної системи. З одного боку, саме в інститутах проявляються якісні зміни соціально-економічної системи. З іншого – нові інститути, що виникають, фіксують з тим або іншим ступенем повноти стійкості та ефективності, що генерують нові ендогенні й екзогенні зміни. Однак економічна література, яка формується в рамках переважання напрямку в певній науковій галузі для певного відрізка часу, має суттєву прогалину щодо соціально-економічного розвитку, де інститутам належить, якщо і не першочергове, то вже, принаймні, вирішальне значення. Адже інститути регламентують поведінку господарюючих суб'єктів, індивідів, створюючи стимули або слугуючи певним антистимулом для економічної діяльності.

Отже, інститут, на думку більшості, це, перш за все, система переконань, стійких норм, правил, традицій, обумовлених природно-історичними умовами і формалізованими документами. Інститути задають вектор стратегії еволюції в рамках тих наявних цінностей поведінки і певних формальних норм.

Таким чином, інституціональний напрям сучасної економічної науки під впливом практичних обставин поступово долає порожній простір, що утворився в теорії розвитку, оскільки вказує на причину еволюції, напрямок, рушійні сили, конкретні господарські форми і порядки. Під впливом наукового освоєння реальних проблем, властивих для перехідних економік, де інституціональні зміни визначають радикальність і масштабність перетворень, розпочалося коригування проведеної економічної політики. Застосування раціонального підходу дозволило врахувати розумну

виваженість у формуванні національної економічної політики, спрямованої на загальний результат.

Необхідно акцентувати увагу, що швидкість зміни різних інститутів є різною, також як ефект (позитивний або негативний) від «розпаду» старих і виникаючих нових інститутів. Це дозволяє дійти висновку, що в заміні одних інститутів на інші, більш прогресивні, можна визначити деякі закономірності. Так, досвід транзитивних економік підтверджує неефективність багатьох створених в Білорусі, Росії та інших молодих демократичних державах формальних інститутів, запозичених з інших країн. Однак їх ефективне функціонування в інших країнах зовсім не забезпечило ефективності інститутів в країнах-імпортерах. Окрім цього, виявлено, що зміна базових інститутів системи має дискретний характер, а позитивна віддача від нових інститутів реалізує себе в міру їх еволюції і зрілості.

Детальний аналіз теоретичних підходів до систематизації та класифікації інститутів підтвердив їх достатню кількість та неоднозначність. Так, більшість вчених пропонує розподіляти інститути на державні та недержавні, формальні та неформальні, основні і другорядні, системоутворюючі та похідні, легітимні та нелегітимні (тіньові), економічні та політичні, соціальні та етнічні, кримінальні тощо. Сама класифікація інститутів дозволяє помітити динаміку їх змін, так само як і сили, які генерують і здійснюють ці зміни. Але розглядаючи питання збалансованого економічного розвитку територій, як складну категорію, яка відображає сукупність інтелектуальних, ресурсних та інституційних змін економічної системи, які створюють умови для накопичення кумулятивного потенціалу економічної системи та розширеного відтворення домінуючого укладу, в першу чергу нас цікавлять ті інститути, які представляють державні та недержавні важелі впливу.

Отже, державні інститути, які і повинні забезпечувати виконання сформованих правил у вигляді законодавчих та нормативно-правових актів, відіграють важливу роль в координації економічного розвитку територій в Україні. Саме цьому головним державним інститутом є Кабінет Міністрів України (КМУ). Враховуючи зазначену проблему дослідження доцільним є виокремлення таких елементів інституційного середовища як: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство фінансів України тощо. На регіональному рівні діяльність зазначених міністерств підтримується відповідними департаментами обласних адміністрацій так само, як на локальному рівні департаментами міських і районних адміністрацій.

Однак, необхідно зазначити, що попри значного впливу державних інститутів на управління економічним розвитком територій в Україні, їх діяльність характеризується повільною адаптивністю. Причиною значної інертності та низької реакції на зміни є складна розгалужена структура державних інститутів та пов'язана з цим повільність процесів прийняття рішень, узгодження дій та внесення змін в законодавчі та нормативно-правові документи. У цьому контексті з метою нівелювання існуючих недоліків, одним з головних пріоритетів державної регіональної політики стало формування системи інституційної підтримки регіонального розвитку, де ключовим елементом було визначено агенції регіонального розвитку. Окрім цього, важливого значення в інституційному середовищі набувають недержавні інститути, які в своїй діяльності є більш адаптивними та гнучкими. До таких інститутів можна віднести різноманітні комерційні та неприбуткові установи, інноваційні фонди, громадські організації, технопарки, індустріальні парки, бізнес-інкубатори тощо.

Слід також зазначити, що саме інституційна спроможність суб'єктів стратегічного управління економічним розвитком територій відіграє важливу роль у визначенні реалістичності Стратегії розвитку регіону. Відповідно до цього документу, стає можливим врахування змін у системі адміністративно-територіального устрою та визначення провідної ролі об'єднаних територіальних громад у реалізації проектів з реалізації Стратегії.

Одночасно важливо наголосити на необхідності координації завдань на регіональному рівні, що може виконувати, наприклад, обласна державна адміністрація та її структурні підрозділи за повноваженнями. Важливо також зазначити, що у ході розробки стратегічних документів суттєве місце займають громадськість та бізнес – їх асоціації та об'єднання разом із агенціями регіонального розвитку можуть бути долучені до процесу моніторингу за реалізацією завдань, відображених у стратегічних документах.

Необхідно зазначити, що активізація діалогу із зовнішніми програмами та учасниками, зацікавленими в реалізації проектів регіонального розвитку, дозволить досягти задекларованих цілей і завдань стратегії розвитку. Ключову роль у таких взаємодіях повинні відіграти центри підтримки підприємництва, агенції регіонального розвитку, регіональні фонди підтримки бізнесу тощо.

Таким чином, ефективне управління збалансованим економічним розвитком територій неможливе без урахування середовища, в якому воно здійснюється, інститутів, які координують даний процес та здійснюють вплив на його якість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у статті систематизовано інституційне середовище збалансованого економічного розвитку територій. Відповідно до трирівневого підходу виокремлено державні інститути (міністерства, служби, фонди), недержавні інститути та

неформальні інституції, що забезпечують формування умов збалансованого економічного розвитку територій на макро-; мезо-; мікрорівні з урахуванням цілей всіх зацікавлених сторін. Це сприяє більш ґрунтовному розподіленню відповідальності інститутів в залежності від їх функціональних обов'язків та більш повному визначенню компетенцій органів державної влади при реалізації заходів щодо економічного розвитку територій та забезпеченню його збалансованості.

Література

1. Аузан А. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория. Москва : ИНФРА-М, 2006. 416 с.
2. Валентюк І., Сухенко В., Сич Н. Інституційне забезпечення розвитку територій України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 4. С. 119–130.
3. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. Національна економіка. Київ: Знання, 2011. 463 с.
4. Норт Д. Институты и экономический рост : историческое введение. THESIS. 1993. Т. 1. Вып. 2. С. 69–91.
5. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты : Манифест современной институциональной экономической теории. Москва : Дело, 2003. 23 с.

References

1. Auzan A. (2006) *Institutsionalnaya ekonomika : novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya* [Institutional economics: a new institutional economic theory]. Moskva : INFRA-M, 416 p.

2. Valentjuk I., Sukhenko V., Sych N. (2009) Instytucijne zabezpechennja rozvytku terytorij Ukrainy [Institutional support for the development of the territories of Ukraine]. Visnyk Nacionalnoji akademiji derzhavnogho upravlinnja pry Prezydentovi Ukrainy. Vyp. 4. Pp. 119–130.
3. Meljnyk A.F., Vasina A.Ju., Zheljuk T.L., Popovych T.M. (2011) Nacionaljna ekonomika [National Economy]. Kyiv: Znannja, 463 p.
4. Nort D. (1993) Instituty i ekonomicheskiy rost : istoricheskoe vvedenie [Institutions and economic growth: a historical introduction]. THESIS. T. 1. Vyp. 2. PP. 69–91.
5. Khodzhson Dzh. (2003) Ekonomicheskaya teoriya i instituty : Manifest sovremennoy institutsionalnoy ekonomicheskoy teorii [Economic theory and institutions: Manifesto of modern institutional economic theory]. Moskva : Delo, 23 p.